

การยกระดับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: อัตลักษณ์และการขับเคลื่อนบทบาท
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมในอำเภอพิปูน
จังหวัดนครศรีธรรมราช*

ENHANCING INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE: IDENTITY AND ROLE OF
LOCAL GOVERNMENT ORGANIZATION TO PROMOTE PARTICIPATORY TOURISM IN
PHIPUN, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

วิเชียร มั่นแหล่, บุญยิ่ง ประทุม*, จุไรรัตน์ รัตติโชติ, ชนิกันต์ ไสยเกื้อ, จิตติมา ดำรงวัฒนะ,
ศราวุธ นวกัณห์วรกุล

Wichian Manlea, Boonying Prathum, Jurairat Rattichot, Chanikan Saikuea, Jittima Damrongwattana,
Sarawatsadee Nawakanworakul

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: boonying_pra@nstru.ac.th

*Tel: 084-8983847

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารวบรวมวิเคราะห์อัตลักษณ์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และพัฒนาบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบในการส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนอย่างมีส่วนร่วม บนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช และ 3) เพื่อพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยว บนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน และผู้ใช้งานฐานข้อมูลดิจิทัล จำนวน 200 คน และใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 25 คน ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากตำนานของอำเภอพิปูนจำแนกได้ 4 ด้าน ได้แก่ ประเพณี ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธศาสนา และพิธีกรรม ซึ่งสื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ การประเมินบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า ช่องว่างระหว่างสภาพปัจจุบัน (ระดับปานกลาง) และความคาดหวัง (ระดับมาก) ในด้านการตลาดท่องเที่ยวที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด ด้านการพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลได้พัฒนาเป็นแพลตฟอร์ม www.phipun.com ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ควบคู่กับการยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนครอบคลุมตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ สำหรับการท่องเที่ยวได้มีการพัฒนาเส้นทางนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน

เน้นการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์และการเล่าเรื่อง องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยถูกสังเคราะห์เป็น “PHIPUN Model” และ “P-IDE Model” ซึ่งเป็นกลไกการขับเคลื่อนทุนภูมิปัญญามรดกทางวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอพิบูลย์รักษ์อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, การท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม

Abstract

The objectives of this research were threefold: 1) to study, collect, and analyze cultural heritage identities, and to develop the role of model local government organizations (LGOs) in tourism promotion in Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province; 2) to develop a digital database, product development processes, and a participatory community enterprise learning center based on cultural heritage for tourism promotion in Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province; and 3) to develop tourism routes and activities founded on cultural heritage in Phipun District, Nakhon Si Thammarat Province. A mixed-methods research design was employed, integrating both quantitative and qualitative approaches. Data were gathered using questionnaires administered to a sample of 400 respondents and 200 digital database users, alongside in-depth interviews conducted with 25 key informants. The research findings revealed that the cultural heritage identity derived from the legends of Phipun District can be categorized into four dimensions: traditions, sacred beliefs, Buddhism, and rituals, all of which reflect the relationship between humans and nature. The evaluation of the roles of local government organizations (LGOs) indicated a gap between the current state (moderate level) and expectations (high level), with tourism marketing identified as the area of highest priority need. In terms of digital database development, the www.phipun.com platform was successfully established, achieving the highest level of community participation. This development operated in tandem with the upgrading of community products, spanning the entire supply chain from upstream to downstream. For tourism development, a 2-day, 1-night tour route was established, emphasizing experiential tourism and storytelling. Ultimately, the body of knowledge synthesized from this study culminated in the “PHIPUN Model” and the “P-IDE Model.” These models serve as driving mechanisms that leverage cultural heritage capital and foster collaboration between local communities and local government organizations (LGOs) to promote sustainable tourism in Phipun District.

Keywords: Intangible Cultural Heritage, Local Government Organization, Participatory Tourism

บทนำ

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage) เป็นผลผลิตทางสังคมที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์และเรียนรู้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน สะท้อนถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตอันดีงาม และความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่จำเป็นต้องได้รับการสืบทอดและอนุรักษ์ให้คงอยู่ มรดกเหล่านี้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ ทำให้คนในชุมชนเกิดความภูมิใจในตัวตนและมีความรู้สึกต่อเนื่องทางสังคม ก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ พื้นที่อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช นับเป็นพื้นที่ที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมและสารสนเทศท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า มีตำนานที่เป็นที่กล่าวขานมายาวนาน เช่น ตำนานพ่อท่านเจ้าฟ้าวาจาสิทธิ์ ตำนานสมเด็จพระเจ้าตากสินในตำบลเขาพระ และตำนานท่านตาปะขาวศักดิ์สิทธิ์ ซึ่ง “เรื่องเล่า” (Storytelling) เหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงนิทานพื้นบ้าน แต่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Added) และคุณค่าเพิ่ม (Value Creation) ให้กับสินค้า ผลิตภัณฑ์ และเทศกาลท่องเที่ยวในบริบทใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะ “นักท่องเที่ยวชั้นดี” ย่อมอยากทราบประวัติที่มาเพื่อให้เข้าใจความหมายและความสำคัญของสถานที่หรือประเพณีนั้น ๆ โดยมี “เรื่องเล่า” เป็นสิ่งยืนยันและเชื่อมโยงให้เกิดความหมาย จึงพบว่า เรื่องเล่าที่ได้รับการ “สร้างใหม่” สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสถานที่ และสินค้าที่ระลึก (ศิริพร ณ ถลาง, 2558)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) มุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงและการเติบโตอย่างยั่งยืน ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมเพื่อยกระดับผู้ประกอบการในอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวให้ก้าวสู่ “การท่องเที่ยววิถีใหม่” (New Normal) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การฟื้นตัวจากสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการบูรณาการร่วมกันของทุกภาคส่วนทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคท้องถิ่น และภาคประชาชน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2567) สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่ให้ความสำคัญกับการยกระดับการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ โดยประยุกต์ใช้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ อัตลักษณ์วัฒนธรรม และซอฟต์แวร์ (Soft Power) เป็นตัวขับเคลื่อนเพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชนเมืองรอง กลยุทธ์ย่อยที่ 2.1 สนับสนุนให้ผู้ประกอบการ และสตาร์ทอัพ ประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เทคโนโลยี และนวัตกรรมในการพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยว รวมทั้งการใช้ซอฟต์แวร์เป็นตัวขับเคลื่อน ตลอดจนส่งเสริมการวิจัย พัฒนา การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมในการส่งเสริมการบริการการตลาด และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว กลยุทธ์ย่อยที่ 2.2 ส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวคุณภาพในพื้นที่เมืองรองที่มีศักยภาพและกระจายเส้นทางท่องเที่ยวให้หลากหลายอย่างทั่วถึงเพื่อกระตุ้นการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ และดึงดูดนักท่องเที่ยวคุณภาพจากทั่วโลกให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวชุมชน และสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงเป็นกลุ่มคลัสเตอร์ท่องเที่ยวตามศักยภาพของพื้นที่ กลยุทธ์ย่อยที่ 2.3 สนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการท่องเที่ยวในเมืองรอง โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ส่งเสริมแนวคิดการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม สร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาระบบและการจัดการสิ่งแวดล้อม

ในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเป็นการสร้างฐานให้ชุมชนมีความรักในท้องถิ่นและรักษาวัฒนธรรมของตนเอง ตลอดจนสร้างเครือข่ายและจัดหาเงินทุนเพื่อบ่มเพาะชุมชนให้ยกระดับเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมและสตาร์ทอัพ ซึ่งจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม กลยุทธ์ย่อยที่ 2.4 ส่งเสริมให้เอกชนมีความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ดูแลความปลอดภัยและรักษาสภาพแหล่งท่องเที่ยวให้สมบูรณ์ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2567) และบริบททางสังคมวัฒนธรรมหล่อหลอมให้เกิดผ่านกระบวนการให้ความหมายและจัดกลุ่มนำไปสู่การปฏิบัติเชิงสังคมที่สัมพันธ์กับอำนาจ ความรู้และการสื่อสารทางวาทกรรม ซึ่งทำให้เห็นมิติแห่งอำนาจและอุดมการณ์ที่ซ่อนอยู่ภายในสังคม (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2555) โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดนครศรีธรรมราชในฐานะกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยมีนโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวนานาชาติบนฐานเอกลักษณ์พื้นที่ ซึ่งอำเภอพิปูนถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์สำคัญที่มีทรัพยากรโดดเด่น ทั้งอ่างเก็บน้ำคลองดินแดง อ่างเก็บน้ำคลองกะทูน พระพุทธสิหิงค์มิ่งมงคล และร่องรอยประวัติศาสตร์ภัยพิบัติปี 2531 ที่ถูกเปลี่ยนเป็นทุนทางความรู้

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีต้นทุนที่อุดมสมบูรณ์แต่ที่ผ่านมาอำเภอพิปูนมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างในการบริหารจัดการสารสนเทศดิจิทัลที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยว และขาดความร่วมมืออย่างเป็นระบบจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทสำคัญตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายกระจายอำนาจในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้กำหนดการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึงตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ พัฒนาเศรษฐกิจของท้องถิ่นและระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552) แม้ว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชจะมีนักท่องเที่ยวในเดือนมกราคม - มีนาคม 2569 จำนวน 1,128,787 คน แต่สัดส่วนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าสู่อำเภอพิปูนคิดเป็นเพียงไม่ถึงร้อยละ 5 ของจังหวัดนครศรีธรรมราช (กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2569) และในพื้นที่ยังคงมีความแตกต่างกันตามสภาพศักยภาพ โดยมีช่องว่างสำคัญระหว่างสิ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการอยู่กับความคาดหวังของชุมชน โดยเฉพาะด้านการตลาดการท่องเที่ยวและการสร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ ประกอบกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม ประกอบด้วย ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณีวิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนงและสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้ (กรมการท่องเที่ยว, 2557) และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามลักษณะเฉพาะของทุนทางวัฒนธรรมที่ต่างกันไป เช่น การท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวชมสถาปัตยกรรม บ้านเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างเก่า หอศิลป์ ปราสาท ราชวังต่างๆ ศาสนสถานสำคัญ แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์ โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถานทั้งแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งการท่องเที่ยวรูปแบบนี้เป็นการใช้ทุนมรดกวัฒนธรรม (บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข, 2558)

ด้วยเหตุนี้ จากการสืบค้นผลงานวิจัยในพื้นที่อำเภอพิบูลย์ที่ผ่านมามีส่วนใหญ่งานวิจัยเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการรองรับการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน แต่ชุดแผนงานวิจัยนี้มุ่งยกระดับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อพัฒนาบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบ ฐานข้อมูลดิจิทัล ผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน และเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อันจะเป็นต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-based Development) ที่สร้างรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมวิเคราะห์อัตลักษณ์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และพัฒนาบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบในการส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วิสาหกิจชุมชนอย่างมีส่วนร่วมบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยว บนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อำเภอ พิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) บูรณาการข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพผ่าน 5 โครงการย่อยในระดับพื้นที่ 5 ตำบลในอำเภอพิบูลย์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ครอบคลุมทุกมิติในอำเภอพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. เชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางมายังนครศรีธรรมราช จำนวน 400 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ แบบไม่ใช้ความน่าจะเป็นตามความสะดวกของนักท่องเที่ยว และกลุ่มตัวอย่างผู้ใช้งานฐานข้อมูลดิจิทัล จำนวน 200 คน เพื่อประเมินพฤติกรรมและความพึงพอใจ โดยใช้เครื่องมือ คือแบบสอบถามการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้งานฐานข้อมูลดิจิทัล
2. เชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรมอำเภอ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ประกอบการใน 5 ตำบล คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมทั้งหมด 25 คน

เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย ได้แก่ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ (Validity & Reliability) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ด้วยวิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Congruency: IOC) การเก็บข้อมูลเริ่มต้นจากการศึกษาเอกสารทุติยภูมิ (Desk Research) ตามด้วยการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลต้นทาง อัตลักษณ์ และการสำรวจทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวม คือ แบบสอบถามการวิจัย และแบบประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ฐานข้อมูลดิจิทัล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวทีวิจัยร่วมกับชุมชน การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การจดบันทึกภาคสนาม โดยนำข้อมูลจากโครงการย่อยทั้ง 5 โครงการตั้งแต่ โครงการย่อยที่ 1 มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตำนาน: อัตลักษณ์และการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม ในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการย่อยที่ 3 การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการย่อยที่ 4 กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราชและ โครงการย่อยที่ 5 การพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยกรอบแนวคิดทางคติชนวิทยา การลงรหัส (Coding Analysis) และการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) พร้อมตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพที่เน้นการรวบรวมคนกลุ่มหนึ่ง จำนวน 10 คน โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง มาสนทนาในประเด็นที่กำหนด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์และสอดคล้องกันมากที่สุด และผ่านการประเมินคุณภาพเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน รวมทั้งตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เส้า (Triangulation) ได้แก่ ด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย และด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลากหลายวิธี

2. ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อแปลผลระดับศักยภาพและบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และระดับความพึงพอใจของผู้ใช้ฐานข้อมูลดิจิทัล

ผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์อัตลักษณ์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอัตลักษณ์จากตำนานอำเภอพิปูน

จากการรวบรวมและวิเคราะห์ตำนานในพื้นที่ พบว่า อัตลักษณ์ที่โดดเด่นจำแนกได้ 4 ด้านสำคัญ คือ

1.1 ด้านประเพณี ประกอบด้วย “ประเพณีลากพระเดือน 5” ของอำเภอพิปูนมีความแตกต่างจากที่อื่นซึ่งมักจัดช่วงออกพรรษา โดยตำนานระบุว่าจัดขึ้นในฤดูแล้งเพื่อแก้เคล็ดจากเสือที่เข้าบ้านและอาถรรพ์ป่าสะท้อนการสร้างสามัคคีเพื่อเอาชนะภัยธรรมชาติเนื่องจากประเพณีนี้จัดขึ้นในช่วงแรม 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปีซึ่งช่วยหลีกเลี่ยงปัญหาน้ำท่วมที่อาจเกิดขึ้นในเดือน 11 หรือเดือน 12

1.2 ด้านความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งได้ปรากฏผ่านเรื่องราวของเกจิอาจารย์ เช่น พ่อท่านทองสิริรัตน และพ่อท่านเจ้าฟ้าวาจาสิทธิ์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจและแสดงถึงความผูกพันระหว่างชุมชนกับวัดในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

1.3 ด้านความเชื่อในพุทธศาสนาและการอุทิศตน เช่น ตำนานพ่อท่านทองที่อุทิศที่ดินสร้างโรงเรียนพิบูลสังฆรักษ์ประชาอุทิศ สะท้อนบทบาทของศาสนาในการพัฒนาสังคมและการศึกษา

1.4 ด้านพิธีกรรม ได้แก่ การแก้บนโดยการจุดประทัด ถวายสิ่งของตามที่บน หรือการรำถวายพ่อท่านตาปะขาวเป็นผู้คุ้มครองและช่วยเหลือชาวบ้านในการทำนา โดยการใช้วัว ชาวบ้านแก้บนด้วยเทียนแฉก และนิยมแก้บนด้วยการชกมวยถวาย และมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการลาวัเมื่อฤดูกาลทำนาเสร็จสิ้น เป็นการแสดงถึงความเคารพต่อสัตว์และให้สัตว์ได้พักผ่อนการบนบานและแก้บนด้วยการจุดประทัดหรือถวายสิ่งของต่อ “ตาขาวปลายทูน” หรือ “เทวดานาหละ” แสดงถึงวิถีเกษตรกรรมและการเคารพต่อธรรมชาติ

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ผลการประเมินสภาพปัจจุบันและความคาดหวังของชุมชนต่อบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แสดงให้เห็นในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การประเมินบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

มิติบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	สภาพปัจจุบัน ($\bar{x}$)	สภาพที่คาดหวัง ($\bar{x}$)	ความต้องการจำเป็น (PNI)
ด้านการตลาดท่องเที่ยว	ปานกลาง	มาก	อันดับ 1
ด้านการสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่	ปานกลาง	มากที่สุด	อันดับ 2
ด้านการบริหารจัดการ	ปานกลาง	มาก	อันดับ 3
ด้านการวางแผนพัฒนา	ปานกลาง	มาก	อันดับ 4
ด้านการให้บริการ	ปานกลาง	มาก	อันดับ 5

จากตารางที่ 1 พบว่า การประเมินบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านการตลาดท่องเที่ยว มีสภาพปัจจุบันระดับปานกลาง และสภาพที่คาดหวังในระดับมาก และความต้องการจำเป็นเป็นอันดับที่ 1 รองลงมา ได้แก่ ด้านการสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ มีสภาพปัจจุบันระดับปานกลาง สภาพที่คาดหวังในระดับมากที่สุด ความต้องการจำเป็นเป็นอันดับที่ 2 ส่วนด้านการบริหารจัดการมีสภาพปัจจุบันระดับปานกลาง สภาพที่คาดหวังในระดับมาก ความต้องการจำเป็นเป็นอันดับที่ 3 ด้านการวางแผนพัฒนา มีสภาพปัจจุบันระดับปานกลางสภาพที่คาดหวังในระดับมาก ความต้องการจำเป็นเป็นอันดับที่ 4 และด้านการให้บริการ มีสภาพปัจจุบันระดับปานกลาง สภาพที่คาดหวังในระดับมาก ความต้องการจำเป็นเป็นอันดับที่ 5 ตามลำดับ

ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ความคาดหวังและความต้องการจำเป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาพัฒนา “รูปแบบการพัฒนาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบ” ซึ่งประกอบด้วย 5 ส่วน (บทนำ, องค์ประกอบการพัฒนา, กระบวนการพัฒนา, วิธีการดำเนินการ และเงื่อนไขความสำเร็จ) โดยได้รับความร่วมมือจาก เทศบาลตำบลเขาพระ ในการเป็นองค์กรต้นแบบและจัดโครงการ “ตลาดนัดชุมชนเลกลางเขา” เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของชุมชน

จากผลการวิเคราะห์อัตลักษณ์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ข้อมูลสามารถนำมาพัฒนาเป็นฐานข้อมูลดิจิทัลไว้ใน www.phipun.com

2. การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลและการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน

การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล (www.phipun.com) ผู้วิจัยได้พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลที่รวบรวมมรดกภูมิปัญญา 12 แห่ง โดยเน้นการเล่าเรื่องแบบ Digital Storytelling และระบบ GIS เพื่อระบุพิกัดแหล่งท่องเที่ยว ผลการประเมินความพึงพอใจจากผู้ใช้งาน 200 คน อยู่ในระดับ “มากที่สุด” ($\bar{X} = 4.41$) โดยเฉพาะด้านคุณภาพของสารสนเทศที่ผ่านการกลั่นกรองจากปราชญ์ชาวบ้าน

การพัฒนาผลิตภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้วิสาหกิจชุมชน มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่เชื่อมโยงกับมรดกภูมิปัญญา 3 ประเภท ประกอบด้วย 1) วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรบ้านทุ่งนาใหม่ ได้พัฒนาสูตร “น้ำพริกคั่วปลาตุ๋นเค็มเคี้ยว” ซึ่งเป็นวัตถุดิบอัตลักษณ์ท้องถิ่น 2) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปไม้ผลต้นน้ำตาปี ได้พัฒนาสูตร “ขนมเจลลี่ดอกกุหลาบ” เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต และ 3) วิสาหกิจชุมชนสวนเกษตรอินทรีย์ภูสับแสน ได้พัฒนา “น้ำกลั่นสมุนไพรใบพลู” จากฐานภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน รวมทั้งได้มีแนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เน้น 7 ประการ เช่น การอนุรักษ์ภูมิปัญญา การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ และการส่งเสริมการตลาดออนไลน์ผ่านช่องทาง LINE ,Facebook, TikTok, Youtube, เพื่อขยายฐานลูกค้าอย่างยั่งยืน

3. การพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาเกี่ยวกับภาพและความต้องการของนักท่องเที่ยว จากการสำรวจนักท่องเที่ยว 400 คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 72.80) เดินทางมาเพราะคำแนะนำของเพื่อนและเพื่อพักผ่อนกับธรรมชาติ ปัจจัยในการตัดสินใจ คือ “ธรรมชาติและบรรยากาศ” (ร้อยละ 87.80) และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและการเล่าเรื่องโดยปราชญ์ชาวบ้านในระดับ “มากที่สุด” ($\bar{X} = 4.37$) และจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) พบว่า จุดแข็ง ได้แก่ ทรัพยากรวัฒนธรรมและธรรมชาติโดดเด่น (ต้นน้ำตาปี), ศรัทธาพ่อท่านเจ้าฟ้าวาจาสิทธิ์, ประเพณีลากพระเดือน 5 จุดอ่อน ได้แก่ การเข้าถึงยาก (การใช้ถนนและการขนส่ง), สิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอ (ป้ายบอกทาง/ห้องน้ำ), ภาพจำ “เมืองไกลปืนเที่ยง” โอกาส ได้แก่ นโยบายส่งเสริมเมืองรองของรัฐ, กระแสการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Wellness), การพัฒนา Soft Power และอุปสรรค ได้แก่ การแข่งขันจากแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง (คีรีวง/วัดพระมหาธาตุ), ความเสี่ยงภัยธรรมชาติที่เคยมีมา

ส่วนทางด้านการศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางนำเที่ยวต้นแบบ “2 วัน 1 คืน” ผู้วิจัยได้ออกแบบเส้นทางที่เชื่อมโยงมรดกภูมิปัญญาเข้ากับแหล่งธรรมชาติ ภายใต้กลยุทธ์ “อัญมณีที่ซ่อนอยู่” (Hidden Gem) ประกอบด้วย วันที่ 1 การเรียนรู้ภูมิปัญญาการแพทย์ (วัดมิ่งคลาราม) ร่วมกิจกรรม DIY (วิสาหกิจชุมชนต้นน้ำตาปี) สัมผัสศรัทธาวัดเก่า (วัดโบราณาราม) และวันที่ 2 ชมทัศนียภาพอ่างเก็บน้ำคลองกะทูน/คลองดินแดง แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์น้ำพริกคั่วปลาตุ๋น

จากกระบวนการดำเนินการวิจัยและผลการศึกษาวิจัยทั้ง 5 โครงการย่อย และแผนงานวิจัยได้ดำเนินการปิดเวทีวิจัยและคืนข้อมูลชุมชนผ่านการแสดงนิทรรศการผลการวิจัย “พลังท้องถิ่น ขับเคลื่อนภูมิปัญญา ตลาดนัดชุมชน สู่อุตสาหกรรมที่ยั่งยืน” ภายใต้แผนงานวิจัย “การยกระดับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: อัตลักษณ์และการขับเคลื่อนบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมในอำเภอพิปูน

จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลสรุปจากเวทีเสวนา พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในอำเภอพิปูนไม่ได้วัดกันที่จำนวนนักท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่ความสามารถในการรักษา “จิตวิญญาณ” ของพื้นที่เอาไว้ได้อย่างครบถ้วน ภายใต้นิยามที่ว่า “นักวิจัยเป็นพี่เลี้ยง ชุมชนเป็นเจ้าของบ้าน” ความสำเร็จที่แท้จริงจะเกิดขึ้นเมื่อคนในพื้นที่มีความรู้สึกภาคภูมิใจ และมีความสามัคคีในการร่วมกันปกป้องและพัฒนาทรัพยากรของตนเอง พิปูนไม่ใช่แค่พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่แห่งความรัก ความศรัทธา และมรดกทางปัญญาที่สืบทอดกันมา การผนึกกำลังกันในวันนี้จะส่งผลให้พิปูนเติบโตจากเพชรที่ซ่อนอยู่ กลายเป็นจุดหมายปลายทางที่อยู่ในใจของนักท่องเที่ยวตลอดไป และเป็นแบบอย่างของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ให้ความสำคัญกับความสุขและความเข้มแข็งของคนในพื้นที่เป็นแกนกลางสำคัญ

อภิปรายผล

การรวบรวมวิเคราะห์อัตลักษณ์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และพัฒนาบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้นแบบในการส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า อัตลักษณ์ที่โดดเด่นจำแนกได้ 4 ด้านสำคัญ 1) ด้านประเพณี ประกอบด้วย “ประเพณีลากพระเดือน 5” 2) ด้านความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งได้ปรากฏผ่านเรื่องราวของเกจิอาจารย์ 3) ด้านความเชื่อในพุทธศาสนาและการอุทิศตน เช่น ตำนานพ่อท่านทองที่อุทิศที่ดินสร้างโรงเรียน และ 4) ด้านพิธีกรรม ได้แก่ การแก้บนโดยการจุดประทัด ถวายสิ่งของตามที่บนหรือการรำถวาย พิธีกรรมเกี่ยวกับการล่าวัวเมื่อฤดูกาลทำนาเสร็จสิ้น เป็นการแสดงถึงความเคารพต่อสัตว์และให้สัตว์ได้พัก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชานนท์ ไชยทองดี ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทาน ตำนาน เรื่องเล่า: อัตลักษณ์และความหมายทางวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ตำนานสามารถสะท้อนความสำนึกในถิ่นฐานบ้านเกิดและการเคารพธรรมชาติ การที่นักท่องเที่ยวต้องการฟังเรื่องราวจากปราชญ์ชาวบ้านแสดงให้เห็นถึงการโยกหา “ความจริงแท้” (Authenticity) ในยุคเศรษฐกิจเชิงเรื่องเล่า (ชานนท์ ไชยทองดี, 2558)

ส่วนทางด้านเชิงนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่องว่างระหว่างสภาพปัจจุบันและความคาดหวังชี้ให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องปรับบทบาทจากผู้จัดหาโครงสร้างพื้นฐานมาเป็น “ผู้อำนวยความสะดวกด้านการตลาด” การที่เทศบาลตำบลเขาพระนำโมเดลไปใช้และประสบความสำเร็จจากตลาดนัดเลกลางเขา แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการงบประมาณเข้ากับทุนวัฒนธรรมสามารถสร้างผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมได้มากกว่าการดำเนินงานแบบแยกส่วน สอดคล้องกับงานวิจัยของ หนึ่งทัย ขอผลกลาง ที่ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่า แนวทางที่พึงประสงค์ของท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่ ด้านบทบาทที่พึงประสงค์ คือ ให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แก่ประชาชน ส่งเสริมการจัดกิจกรรม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ด้านหน้าที่ที่พึงประสงค์ คือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของ อำเภอเชียงคานไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้อยู่คู่ กับประชาชนชาวอำเภอเชียงคานการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับของแหล่งท่องเที่ยว (หนึ่งทัย ขอผลกลาง, 2560)

การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์และพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วิสาหกิจชุมชนอย่างมีส่วนร่วมบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า การพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัล ใน www.phipun.com ได้พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลที่รวบรวมมรดกภูมิปัญญา 12 แห่ง โดยเน้นการเล่าเรื่องแบบ Digital Storytelling และระบบ GIS เพื่อระบุพิกัดแหล่งท่องเที่ยว ผลการประเมินความพึงพอใจจากผู้ใช้งาน 200 คน อยู่ในระดับ “มากที่สุด” ($\bar{X} = 4.41$) โดยเฉพาะด้านคุณภาพของสารสนเทศที่ผ่านการกลั่นกรองจากปราชญ์ชาวบ้าน และการพัฒนาผลิตภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้วิสาหกิจชุมชน มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่เชื่อมโยงกับมรดกภูมิปัญญา 3 ประเภท ประกอบด้วย 1) วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรบ้านทุ่งนาใหม่ ได้พัฒนาสูตร “น้ำพริกคั่วปลาตุ๋นเค็มเค็มเดียว” ซึ่งเป็นวัตถุดิบอัตลักษณ์ท้องถิ่น 2) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปไม้ผลต้นน้ำตาปี ได้พัฒนาสูตร “ขนมเจลลี่ดอกกุหลาบ” เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต และ 3) วิสาหกิจชุมชนสวนเกษตรอินทรีย์ภูสุมได้พัฒนา “น้ำกลั่นสมุนไพรใบพลู” จากฐานภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน รวมทั้งได้มีแนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งมีผลการวิจัยที่ต่างออกงานวิจัยของ กรกฎ แพทย์หลักฟ้า และคณะ ซึ่งพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วม 4 ระยะช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนได้จริง การใช้ดิจิทัลยังช่วยเปลี่ยนผ่าน Tacit Knowledge จากผู้สูงอายุให้กลายเป็นความรู้สาธารณะ (Explicit Knowledge) ป้องกันการสูญหายของมรดกวัฒนธรรม แต่ผลการศึกษาได้ยกระดับเกี่ยวกับการเล่าเรื่องแบบ Digital Storytelling และระบบ GIS ซึ่งเป็นมิติที่ทันสมัยกว่าและตอบโจทย์ New Normal ตามแผนพัฒนาท่องเที่ยวฉบับที่ 3 และการยกระดับภูมิปัญญาวัฒนธรรมจากเดิมจาก Tacit Knowledge เป็น Explicit Knowledge ผ่าน Digital Driving ใน P-IDE Model คือ ภูญแจสำคัญที่ให้มรดกภูมิปัญญาไม่สูญหายไปพร้อมกับตัวบุคคล (กรกฎ แพทย์หลักฟ้า และคณะ, 2560)

การพัฒนาเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ศักยภาพและความต้องการของนักท่องเที่ยว จากการสำรวจนักท่องเที่ยว 400 คน พบว่า นักท่องเที่ยวเดินทางมาเพราะคำแนะนำของเพื่อนและเพื่อพักผ่อนกับธรรมชาติ ปัจจัยในการตัดสินใจ คือ “ธรรมชาติและบรรยากาศ” และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและการเล่าเรื่องโดยปราชญ์ชาวบ้านในระดับ “มากที่สุด” ($\bar{X} = 4.37$) ส่วนทางด้านการศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางนำเที่ยวต้นแบบ “2 วัน 1 คืน” ผู้วิจัยได้ออกแบบเส้นทางที่เชื่อมโยงมรดกภูมิปัญญาเข้ากับแหล่งธรรมชาติ ภายใต้กลยุทธ์ “อัญมณีที่ซ่อนอยู่” (Hidden Gem) ประกอบด้วย วันที่ 1 การเรียนรู้ภูมิปัญญาการแพทย์ (วัดมิ่งคลาราม) ร่วมกิจกรรม DIY (วิสาหกิจชุมชนต้นน้ำตาปี) สัมผัสศรัทธาวัดเก่า (วัดโบราณาราม) และวันที่ 2 ชมทัศนียภาพอ่างเก็บน้ำคลองกะทูน/คลองดินแดง แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์น้ำพริกคั่วปลาตุ๋น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนินทร สอนภักดี ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี พบว่า การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดสิงห์บุรี สามารถจัดเป็นตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมได้ 3 เส้นทาง คือ เส้นทางสายทวารวดี เป็นเส้นทางศึกษาเรียนรู้ตามร่องรอยแหล่งโบราณคดีตั้งแต่ยุคทวารวดีโดยมีแหล่งท่องเที่ยวขยายต่อไปยังเมืองโบราณจันเสน จังหวัดนครสวรรค์ เส้นทางสายวีรชนบางระจัน เป็นเส้นทางศึกษาเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวตามประวัติศาสตร์บางระจัน และมีเส้นทางส่วนขยายไปยังจังหวัดอ่างทองและชัยนาท และเส้นทางสายวิถีชีวิต เป็นตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยวระยะสั้นเพื่อชมวิถีชีวิตและเรียนรู้วัฒนธรรม เอกลักษณ์ของท้องถิ่นสิงห์บุรี โดยในแต่ละเส้นทางได้มีการสำรวจความเป็นไปได้ในการจัดแหล่งทรัพยากรที่มีอยู่ให้สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนและกระจายรายได้

จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนได้ รวมถึงการสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมที่มีการจัดการโดยชุมชนเอง จากผลการศึกษาการจัดเส้นทางท่องเที่ยวมีข้อค้นพบที่จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดสิงห์บุรี 4 ประการ คือ การปรับปรุงด้านการคมนาคมขนส่งสาธารณะ การปรับปรุงและเพิ่มจำนวนด้านร้านอาหารในแหล่งท่องเที่ยว การจัดกลุ่มนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับด้านการเรียนรู้เส้นทางท่องเที่ยว และด้านการเพิ่มช่องทางประชาสัมพันธ์ แหล่งท่องเที่ยว เพื่อการกระจายรายได้และจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นต่อไป (ชนินทร สวณภักดี, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลนำไปสู่การตกผลึกเป็นกรอบแนวคิดยุทธศาสตร์และปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน ดังนี้

P-IDE Model

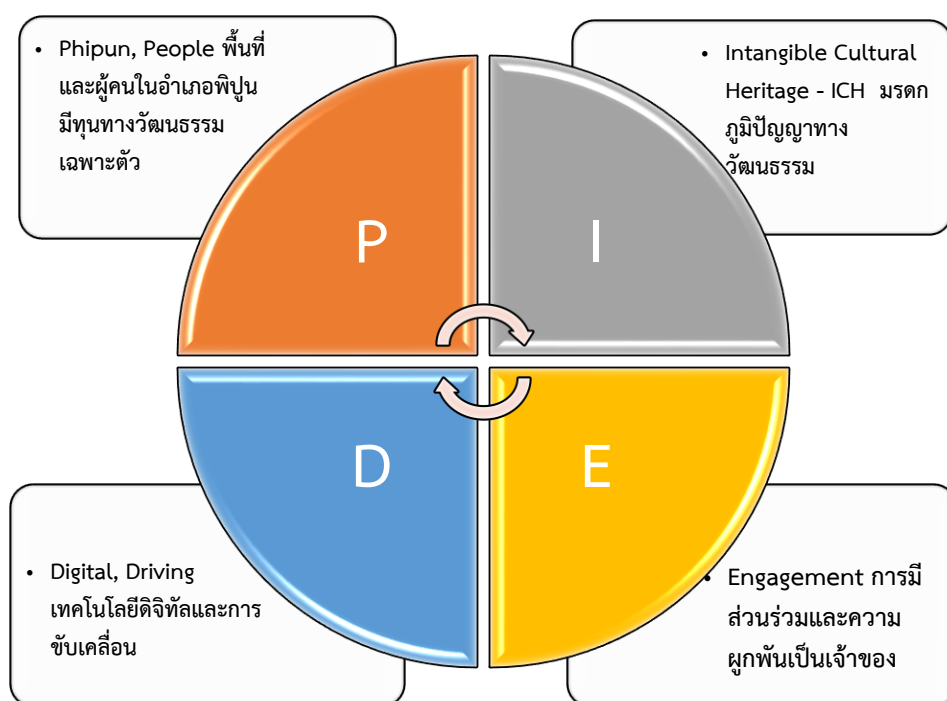
P (Phipun/People) หมายถึง การใช้คนในพื้นที่และทุนวัฒนธรรมเฉพาะตัว (เช่น ประวัติศาสตร์ภัยพิบัติ 2531) เป็นฐานการพัฒนา

I (Intangible Cultural Heritage) หมายถึง การใช้มรดกภูมิปัญญาเป็นสาระหรือเนื้อหาหลัก

D (Digital Driving) หมายถึง การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือเร่งความเร็วในการสื่อสารและจัดเก็บข้อมูล

E (Engagement) หมายถึง กระบวนการสร้างความผูกพันเพื่อให้ชุมชนเป็นผู้ร่วมสร้าง (Co-creator) และรู้สึกเป็นเจ้าของ

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้นำมาสร้างเป็น P-IDE Model ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 P-IDE Model

และสามารถสร้างเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับการยกระดับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: อัตลักษณ์และการขับเคลื่อนบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมในอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็น PHIPUN Model ซึ่งเป็นกลไกในการขับเคลื่อน ประกอบด้วย

P - Participatory Wisdom หมายถึง ภูมิปัญญาร่วมที่เกิดจากเวทีประชาคม

H - Heritage Digitization หมายถึง มรดกดิจิทัลที่แปรทุนวัฒนธรรมให้เป็นทรัพย์สินดิจิทัล

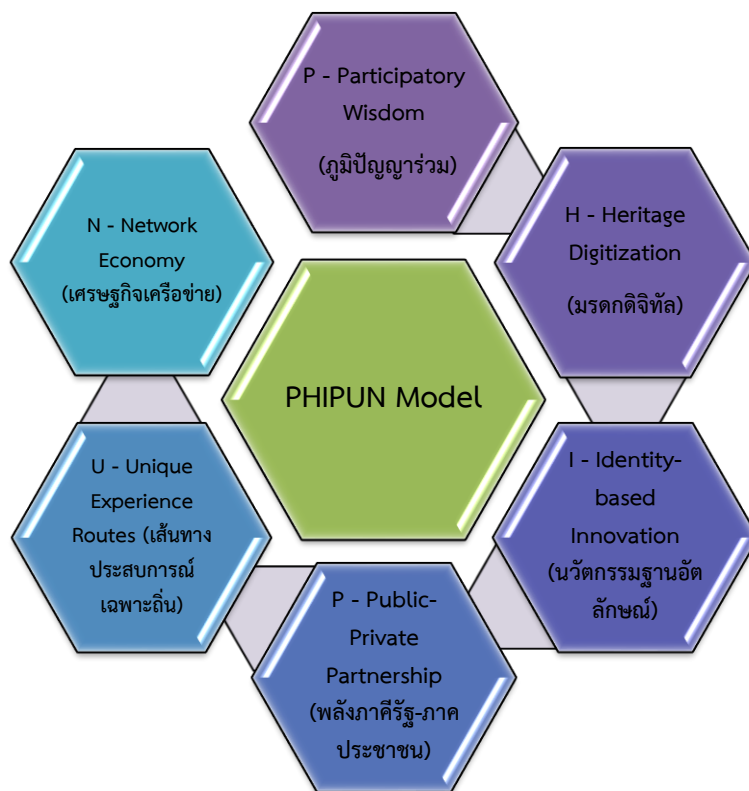
I - Identity-based Innovation หมายถึง นวัตกรรมฐานอัตลักษณ์ที่เพิ่มมูลค่าสินค้า

P - Public-Private Partnership หมายถึง พลังภาครัฐ-เอกชน-ประชาชน โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ส่งเสริม

U - Unique Experience Routes หมายถึง เส้นทางประสบการณ์เฉพาะถิ่นที่หาที่อื่นไม่ได้

N - Network Economy หมายถึง เศรษฐกิจเครือข่ายที่เชื่อมโยงวิสาหกิจเข้าด้วยกัน

ซึ่งสามารถสรุป PHIPUN Model ได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดง PHIPUN Model

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สามารถรวบรวมและวิเคราะห์อัตลักษณ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้อย่างครอบคลุมผ่าน 4 ด้านสำคัญ คือ ประเพณี ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธศาสนา และพิธีกรรม โดยพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ยังมีช่องว่างในการพัฒนาบทบาทด้านการตลาดการท่องเที่ยว

ซึ่งเป็นความต้องการเร่งด่วนที่สุดของชุมชน และการพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลผ่านเว็บไซต์ www.phipun.com และการยกระดับผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนทั้ง 3 รายการ ได้แก่ น้ำพริกคั่วปลาตุ๋น ขนมห่อกล้วยทอด และ น้ำกลั่นสมุนไพรใบพลู เป็นการเปลี่ยนทุนวัฒนธรรมจาก “ประวัติศาสตร์บาดแผล” ให้กลายเป็น “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” ที่มีมูลค่าเพิ่ม การสังเคราะห์องค์ความรู้เป็น “PHIPUN Model” และ “P-IDE Model” ควบคู่กับการออกแบบเส้นทางนำเที่ยว “2 วัน 1 คืน” ภายใต้กลยุทธ์ “อัญมณีที่ซ่อนอยู่” จึงเป็นกลไกสำคัญที่ผสมผสานเทคโนโลยีดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่อำเภอพิบูลย์รักษ์เป็นรูปธรรม ส่วนทางด้านข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เสนอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำรูปแบบการพัฒนาทบทาง 5 ส่วนไปบรรจุในแผนพัฒนาท้องถิ่น และการนำ “PHIPUN Model” และ “P-IDE Model” ไปใช้เป็นต้นแบบในการขับเคลื่อนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานระดับจังหวัดควรส่งเสริมอำเภอพิบูลย์รักษ์ภายใต้แบรนด์ “อัญมณีที่ซ่อนอยู่” เป็นการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ และข้อเสนอแนะสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนควรใช้แพลตฟอร์ม www.phipun.com เป็นศูนย์กลางการตลาดออนไลน์ร่วมกัน และจัดตั้งศูนย์เรียนรู้กลางด้านมาตรฐานสินค้า

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ภายใต้สำนักงานคณะกรรมการวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สทว.) ประจำปีงบประมาณ 2567, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพิบูลย์รักษ์ และเครือข่ายภาคประชาชนอำเภอพิบูลย์รักษ์ ที่ร่วมกันสมทบทุนและผลักดันงานวิจัยนี้ให้กลายเป็นกลไกพัฒนาพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรกฎ แพทย์หลักฟ้า และคณะ. (2560). กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนริมน้ำจันทบูร. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 8(2), 7-18.
- กรมการท่องเที่ยว. (2557). คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: กรมการท่องเที่ยว.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2567). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2569). สถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศไทย รายจังหวัด ปี 2569. เรียกใช้เมื่อ 14 พฤษภาคม 2569 จาก <https://www.mots.go.th/news/category/820>
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2555). สื่อเก่า-สื่อใหม่: สัญลักษณ์ อุดมการณ์. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์. ชนินทร สอนภักดี. (2561). การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 9(1), 39-50.
- ชานนท์ ไชยทองดี. (2558). นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า: อัตลักษณ์ และความหมายทางวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ. วารสารวิถีสังคมมนุษย์, 3(1), 162-181.

- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข. (2558). ยล เยี่ยม เยือน หย้า: แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2558). เรื่องเล่าพื้นบ้านไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มนุษยวิทยาสรินธร.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2567). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- หนึ่งหทัย ขอผลกลาง. (2560). รายงานการวิจัยแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.